

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Araştırma Makaleleri | Research Articles

Neoclassical Geo-Strategic Analysis of Türkiye's Military Operations in Syria and Iraq till Assad's Fall

Esad'ın Düşüşüne Kadar Türkiye'nin Suriye ve Irak'taki Askeri Operasyonlarının Neoklasik Geo-stratejik Analizi

**Kanan AHMADZADA
Ramazan SAFA**

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Alanındaki Doktora Tezlerinin Konu ve Bölge Odaklı Zamansal Eğilimleri (2014-2023)

Temporal Trends in Research Topics and Regional Focus of PhD Dissertations in International Relations in Türkiye (2014-2023)

Burcu ERMEYDAN

**Youth Participation in Global Climate Governance:
A Study on Contemporary IGO-NGO Relations**

*Küresel İklim Yönetiminde Gençliğin Rolü:
Hükümetlerarası Kuruluşlar ile Sivil Toplum Örgütleri İlişkileri*

**Buse Mina
TÜMKAYA**

**Enerji Krizi ve İklim Hedefleri:
Rusya-Ukrayna Savaşı'nın AB Üzerindeki Etkileri**

*Energy Crisis and Climate Targets:
The Impact of the Russia-Ukraine War on the EU*

**Servet Habip TOPÇU
Süeda UZUN
TÜRKER**

Krizle Yüzleşen Devlet: Öngörülemeyen Krizlerde Kurumsal Dayanıklılık ve Devlet Müdahalesi-Türkiye ve Suudi Arabistan'ın Karşılaştırmalı Analizi

The State Confronting Crisis: Institutional Resilience and State Intervention in Unforeseen Crisis-A Comparative Analysis of Türkiye and Saudi Arabia

**Mustafa ÖZTÜRK
İdris SARISOY**

**Devlet Öncülüğünde Boykot:
İsrail Boykotunun Eleştirel Bir Değerlendirmesi**

State-Led Boycott: A Critical Assessment of the Boycott of Israel

**Mehmet ÖZYÜREK
İlyas Frat CENGİZ**

**From the Belt and Road to Make in India:
A Comparative Assessment of Global Economic Engagement**

*Kuşak ve Yol'dan Make in India'ya:
Küresel Ekonomik Katılımın Karşılaştırmalı Bir Analizi*

Ferhat Çağrı ARAS

Derleme Makale | Review Article

Askıda Kalanlar: Oryantalizm ve Oksidentalizm Arasında Kültürlerarası Anlamın Zorluğu Üzerine

Suspended in Between: The Challenge of Intercultural Meaning Between Orientalism and Occidentalism

Murat ŞENGÖZ

Kitap İncelemeleri | Book Reviews

Emrah Utku Gökçe

Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında Nicel, Nitel ve Karma Yöntemler

Hakan AYDIN

Cihat Yayıcı

Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si

Orçun ÇALIŞKAN

Editörler Kurulu / Editorial Board

Baş Editör / Editor-in-Chief

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Özgür Tüfekçi
- Dr. Öğr. Üyesi / Assist. Prof. Hülya Kınık
- Dr. Öğr. Üyesi / Assist. Prof. Göktuğ Kıprızlı
- Arş. Gör. / Research Assist. Fevzi Kırbaşoğlu

Kitap İncelemesi Editörü / Book Review Editor

- Dr. Yunus Emre Aydın

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

- Muharrem Bayrak

Yardımcı Editör / Assistant Editor

- Arş. Gör. / Research Assist. Fevzi Altınok

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Fatma Akkan Güngör – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Yılmaz Bayram – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Shane Brennan – American University in Dubai, UAE
- Dr. Alessia Chiriatti – University for Foreigners of Perugia, Italy
- Professor Murat Çemrek – Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Professor Rahman Dağ – Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Federico Donelli – University of Genoa, Italy
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ayça Eminoğlu – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Professor Monique Sochaczewski Goldfeld – Escola de Comando e Estado-Maior do Exército, Brazil
- Dr. Ayla Göl – York St John University, UK
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Vahit Güntay – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Professor Emre İşeri – Yaşar Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Erol Kalkan – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Professor İsmail Köse – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. SungYong Lee – University of Otago, New Zeland
- Professor Ali Onur Özçelik – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Professor Alp Özerdem – George Mason University, USA
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Kaan Renda – Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Paul Richardson – University of Birmingham, UK
- Professor Didem Ekinci Sarier – Çankaya Üniversitesi, Türkiye
- Professor Bülent Şener – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Professor Murat Ülgül – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Novus Orbis

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Journal of Politics and International Relations

ISSN: 2687-220X

Cilt 7 | Sayı 2 | 2025
Volume 7 | Number 2 | 2025

İçindekiler / Table of Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

103

Neoclassical Geo-Strategic Analysis of Türkiye's Military Operations in Syria and Iraq till Assad's Fall

Esad'ın Düşüşüne Kadar Türkiye'nin Suriye ve Irak'taki Askeri Operasyonlarının Neoklasik Geo-stratejik Analizi

Kanan AHMADZADA & Ramazan SAFA

135

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Alanındaki Doktora Tezlerinin Konu ve Bölge Odaklı Zamansal Eğilimleri (2014-2023)

Temporal Trends in Research Topics and Regional Focus of PhD Dissertations in International Relations in Türkiye (2014-2023)

Burcu ERMEYDAN

169

Youth Participation in Global Climate Governance: A Study on Contemporary IGO-NGO Relations

Küresel İklim Yönetişiminde Gençliğin Rolü: Hükümetlerarası Kuruluşlar ile Sivil Toplum Örgütleri İlişkileri

Buse Mina TÜMKAYA

203

Enerji Krizi ve İklim Hedefleri: Rusya-Ukrayna Savaşı'nın AB Üzerindeki Etkileri

Energy Crisis and Climate Targets: The Impact of the Russia-Ukraine War on the EU

Servet Habip TOPÇU & Süeda UZUN TÜRKER

227

Krizle Yüzleşen Devlet: Öngörülemeyen Krizlerde Kurumsal Dayanıklılık ve Devlet Müdahalesi-Türkiye ve Suudi Arabistan'ın Karşılaştırmalı Analizi

The State Confronting Crisis: Institutional Resilience and State Intervention in Unforeseen Crisis-A Comparative Analysis of Türkiye and Saudi Arabia

Mustafa ÖZTÜRK & İdris SARISOY

266

Devlet Öncülüğünde Boykot: İsrail Boykotunun Eleştirel Bir Değerlendirmesi

State-Led Boycott: A Critical Assessment of the Boycott of Israel

Mehmet ÖZYÜREK & İlyas Frat CENGİZ

295

From the Belt and Road to Make in India: A Comparative Assessment of Global Economic Engagement

Kuşak ve Yol'dan Make in India'ya: Küresel Ekonomik Katılımın Karşılaştırmalı Bir Analizi

Ferhat Çağrı ARAS

Derleme Makale | Review Article

318

Askıda Kalanlar: Oryantalizm ve Oksidentalizm Arasında Kültürlerarası Anlamın Zorluğu Üzerine

Suspended in Between: The Challenge of Intercultural Meaning Between Orientalism and Occidentalism

Murat ŞENGÖZ

Kitap İncelemeleri | Book Reviews

335

Emrah Utku Gökçe
Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında Nicel, Nitel ve Karma Yöntemler

Hakan AYDIN

340

Cihat Yayıcı
Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si

Orçun ÇALIŞKAN

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations | *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*
Volume 7 | Cilt 7
Number 2 | Sayı 2
2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

**DEVLET ÖNCÜLÜĞÜNDE BOYKOT: İSRAİL
BOYKOTUNUN ELEŞTİREL BİR
DEĞERLENDİRMESİ**

Mehmet ÖZYÜREK*
İlyas Fırat CENGİZ**

Geliş Tarihi // Received: 30.10.2025
Düzeltilme Tarihi // Revised: 21.12.2025
Kabul Tarihi // Accepted: 23.12.2025

Öz

Uluslararası politikanın en önemli aktörü olan devletler kendi ulusal çıkarları doğrultusunda kararlar almaktadır. Bu çıkarlar kimi zaman insan hakları hukukunun ve insancıl hukukun da ihlali sonucunu doğuran olaylar karşısında söz konusu devletlerin sessiz kalmasına neden olabilmektedir. Bazı devletler ihlallere tepki gösterse bile bu tepkinin doğuracağı etki ilgili devletin askeri, ekonomik ve politik gücü ile sınırlıdır. İsrail-Filistin çatışmasında devletlerin izlediği tutum bu duruma önemli bir örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan küreselleşen dünyada artan uluslararası ticaret kamuoyunun özel sektör aracılığıyla geleneksel olarak devletin sorumluluğunda olan uluslararası politika konularında daha aktif bir konuma yükselmesine neden olmaktadır. Bu çalışma devletlerin çözümünde yetersiz kaldığı Filistin meselesine ilişkin İsrail'e karşı gelişen ticari sınırlamaları incelemektedir. Çalışmanın odağını Filistin'in işgalinde doğrudan ve/veya

* Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mehmet.ozyurek@yalova.edu.tr, 0000-0002-7980-4655.

** Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ilyas.cengiz@yalova.edu.tr, 0000-0001-5367-8112.

dolaylı rol oynayan şirketlerin, Türkiye’de karşılaştığı ticari kısıtlamalar oluşturmaktadır. Kamuoyu tepkisi ve tercihleri kamu kurumları tarafından hangi araçlarla yönlendirilebilir? İsrail ile ticaret yasağının eksikleri nelerdir? Çalışma bu soruların cevabını ararken piyasa aktörleri aracılığıyla uygulanacak yaptırımların önündeki engellerin normatif bir perspektiften analizini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boykot, Filistin, İş Dünyası ve İnsan Hakları, Devlet Dışı Aktörler, İnsancıl Hukuk

State-Led Boycott: A Critical Assessment of the Boycott of Israel

Abstract

States, the most important actors in international politics, make decisions in line with their national interests. These interests can sometimes cause the states in question to remain silent in the face of events that violate international human rights law and humanitarian law. Even if some states react to such violations, the impact of this reaction is limited to the military, economic and political power of the state in question. The states' attitudes in the Israeli-Palestinian conflict constitute an important example of this situation. On the other hand, increasing international trade in the globalising world causes the public to take a more active position through the private sector in international policy issues that were traditionally the state's responsibility. This study examines the trade restrictions that have developed against Israel concerning the Palestinian issue, which states are inadequate to solve. The focus of the study is on companies that take a direct and/or indirect part in the occupation of Palestine and are restricted from trade with Türkiye. By what means can public reaction and preferences be directed by public authorities? What might be the shortcomings of a trade ban with Israel? While seeking answers to these questions, the study analyses the obstacles to sanctions to be implemented through market actors from a normative perspective.

Keywords: Boycott, Palestine, Business and Human Rights, Non-State Actors, Humanitarian Law

Giriş

İsrail’in Filistin’i işgali belki de son yüzyılın en önemli uluslararası siyasi meselesini oluşturmaktadır. Filistin’deki

çatışmalarda İsrail'in uluslararası hukuku ihlal ettiğini öngören sayısız Birleşmiş Milletler (BM) kararı olsa da İsrail bu ihlallerini sürdürmektedir.¹ Şüphesiz bazı devletler İsrail'in Filistinlilere uyguladığı politikaları ve bölgedeki operasyonlarını desteklerken bazıları da bu politikaları eleştirmektedir (EuroNews, 2020). Bunun dışında İsrail politikalarını destekleyen ülkelerde dahi İsrail'e karşı güçlü bir kamuoyu tepkisi bulunmaktadır (PBS News, 2023; Dağ 2025). Ancak devletlerin temel aktör olduğu uluslararası arenada İsrail'in saldırgan politikalarına ve uluslararası hukuku da ihlal eden uygulamalarına somut bir müeyyide uygulanmamaktadır.

Türkiye özellikle son yıllarda İsrail'i en üst düzeyde kınayan açıklamalarıyla bu ülkenin soykırma varan uygulamalarına karşı olduğunu dile getirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılındaki Davos Ekonomik Forumu'nda İsrail'in Filistin'de yürüttüğü politikaları sert bir şekilde eleştirmesiyle başlayan süreçte Türkiye, söz konusu ülkeyi defalarca kınamıştır (Bennhold, 2009; Shaheen, 2017; Reuters, 2023). 7 Ekim 2023 saldırılarının ardından İsrail'in Filistin'de başlattığı ve uzmanların 'soykırım eylemi' (University Network for Human Rights, 2024), olarak tanımladığı hukuk tanımaz katliamları sonrasında bu eleştirel tutum sürdürülmüştür. Devlet başkanı ve dış politika düzeyindeki tepkilerin dışında Türkiye'de birçok kamu kuruluşu İsrail'i kınayan açıklamalar yayınlamıştır (Yıldızalp, 2023; Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2023; Yunusemre Belediyesi, 2023).

Bununla birlikte söz konusu kamu kuruluşları İsrail'e destek veren şirketleri de boykot etmektedir. Örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İsrail'in Gazze'deki operasyonlarına destek veren Coca-Cola ve Nestle gibi şirketlerin ürünlerini meclis lokanta ve kafeteryalarındaki menülerden kaldırmıştır (BBC News Türkçe, 2023). Birçok devlet üniversitesi ve yerel idare benzer uygulamalarını kamuoyuna duyurmuştur (Yalova Üniversitesi, 2023; Gazi Üniversitesi, 2024; Mardin Artuklu Üniversitesi, t.y.; Karatay Belediyesi, 2023). Ancak Türkiye'de birçok kamu kuruluşu İsrail ürünlerini boykot ettiğini duyursa da boykotun kalıcı, düzenli ve kurumsal bir düzlemde devam etmediği görülmektedir.

Boykot uygulamaları İsrail'in insan hakları hukukunu ve uluslararası insancıl hukuku ihlal eden politika ve operasyonlarını piyasa mekanizmaları yoluyla müeyyidelendirme çabası güder. Bugün birçok ülkede (uluslararası arenada İsrail'e destek veren ülkeler de dahil olmak üzere) sivil toplum İsrail'i protesto etmektedir (PBS

News, 2023). Sivil toplum tepkisi aynı zamanda İsrail şirketlerinin ve işgal topraklarından ithal edilen ürünlerin boykot edilmesi olarak da vuku bulmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde yerel hükümetler ve belediyeler vasıtasıyla söz konusu boykot kurumsal bir hal kazanmıştır. Bazı yerel yönetimler İsrail işgal bölgeleri ile ilişkili şirketlerden mal ve hizmet alımını durdurma kararı almıştır (The National, 2019; Payton, 2016).

Bu çalışmada, kamunun öncülüğünde yürütülen örnekler ışığında, İsrail'in hukuk dışı uygulamalarına sivil toplum yoluyla verilen tepkinin normatif bir analizinin yapılması hedeflenmektedir. Bu analizde Türkiye'deki kamu kuruluşlarının İsrail'in uygulamalarına piyasa aktörleri üzerinden dolaylı olarak verdiği tepki ve bu tepkinin olası etkileri, farklı ülkelerdeki diğer örneklerle karşılaştırılıp bu uygulamaların söylemden öteye geçememesindeki temel argümanlar irdelenmektedir. Bu doğrultuda çalışma ilk bölümde boykotun bir müeyyide aracı olarak uluslararası ilişkilerde kullanımını teorik ve pratik boyutları ile tartışmaktadır. Bu bölüm küreselleşen dünyada ekonomik ilişkilerin artan önemini vurgulamanın yanı sıra bölgesel sorunların bugünün dünyasında nasıl küresel boyut kazandığına da dikkat çekmektedir. İkinci bölümde şirketlerin insan hakları konusundaki sorumlulukları ve yükümlülükleri irdelenmektedir. Üçüncü bölüm ise bir müeyyide aracı olarak uluslararası ticaretin önemini ve bu hususta Filistin meselesinin yerini irdelemektedir. Bu bölüm spesifik olarak Filistin meselesinin ticaret vasıtasıyla bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir mesele haline gelmesini irdelemenin yanı sıra İsrail'in Filistin'deki uygulamalarına karşı kullanılabilir boykot yöntemleri ile ilgili de bir rehber olma gayesindedir. Diğer bir ifadeyle toplumu merkezine alan ve kamunun önderliğinde olası bir kurumsal düzenlemenin çerçevesini sunmaktadır. Son olarak dördüncü bölümde ise İsrail'in Filistin'deki uygulamalarına doğrudan ve dolaylı destek veren şirketlere karşı Türkiye'de yürütülen 'boykot' ve diğer sınırlamalar eleştirel bir perspektiften değerlendirilmektedir.

Tüketici Gücü ve Uluslararası İlişkiler

Kamuoyunun uluslararası ilişkilere dolaylı veya doğrudan herhangi bir etkisi olabilir mi? Sivil toplumun merkezi hükümetlere uygulayabileceği baskıyı uluslararası ilişkiler açısından değerlendirmek mümkün müdür? Şüphesiz bu sorulara disiplindeki farklı yaklaşımlar bambaşka cevaplar verecektir. Ancak sivil toplumun hükümetler üzerinde etkili olma kapasitesinin en başat savunucusu idealizmdir.

Uluslararası İlişkilerin geleneksel teorilerinden olan idealizm halkın seçimler yoluyla politikacılar üzerinde kurduğu baskının savaşların sona erdirilmesinde önemli bir faktör olduğunun altını çizer (Burchill, 2019: 89-93). Bu teorinin temel tezi savaşların yaratacağı ticari ve ekonomik zararın caydırıcı etkisidir. Bu doğrultuda halk desteğini kaybetmek istemeyen hükûmet veya devlet başkanları halkın üzerine yük bindirecek savaşlardan kaçınırlar kaçınırlar (Habermas, 1997: 171).

İdealizm savaşların azaltılması hususunda devletlerin ticari ilişkilerinin önündeki engellerin kaldırılması, ekonomik ve politik iş birliği için uluslararası organizasyonların güçlenmesine vurgu yapar (Bkz. Ozyurek, 2023). Özellikle II. Dünya Savaşı ardından ortaya çıkan dünya düzeni bu felsefe üzerine inşa edilmiştir. Uluslararası barışın inşasında Birleşmiş Milletler (BM) ve BM şemsiyesi altındaki uzmanlık kuruluşlarının oluşumunun yanı sıra ivme kazanan uluslararası ticaret özellikle sermayenin küreselleşmesine neden olmuştur (Ozyurek, 2023). Sermayenin küreselleşmesi özel işletmelerin çıkarlarının -ve kişisel ekonomik çıkarların- ulusal sınırları aşmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda devletlerin çıkarları kendilerinin doğrudan taraf olmadığı üçüncü devletlerin karıştığı uyuşmazlıklarda da zarar görmesi sonucunu doğurmaktadır. Örneğin, İrlanda gibi bir ülke Filistin'deki çatışmada doğrudan taraf olmasa da bölgede faaliyet gösteren İrlandalı şirketler bu çatışmanın yaratacağı çeşitli olumsuzluklara katlanmak durumunda kalabilmektedir. Söz konusu İrlanda merkezli şirketlerin zararları İrlanda ekonomisini dolaylı olarak etkileme kapasitesine sahiptir. Bu şirketler ödedikleri vergi ve yarattıkları istihdam sebebiyle ev sahibi ülke ekonomileri için büyük önem arz ederler (Voon, 1999, p. 235).

Küreselleşme ekonomik boyutunun yanı sıra kültürel ve sosyal birçok gelişmeyi de içinde barındırır. Bauman'ın kullandığı metafor ile akışkan dünyada her ne kadar sermaye kadar hızlı olmasa da insan hareketliliği birçok Batı ülkesinde göçmen grupların yeni diasporalar oluşturmalarına sebep olmaktadır (Bauman, 2000: 5; Ritzer and Paul, 2015; Davis, 2016). Söz konusu geniş insan toplulukları bölgesel sorunların küreselleşmesini hızlandırmaktadır. Bu grupların Avrupa'nın birçok ülkesinde düzenlenen Filistin'e destek gösterilerinde yer alması, Filistin sorunun küresel görünürlüğünü artırmaktadır (Levenson and Von Quednow, 2024; Tessier, 2023).

Tüm bunlara ek artan haberleşme ve iletişim imkanları dünyanın farklı bölgelerindeki sorunların daha görünür olmasına neden olmaktadır. İnternet ve sosyal medyanın kullanımının artması küresel bir kamuoyunun oluşmasına

neden olmaktadır. Dolayısıyla İsrail-Filistin meselesinde uzun yıllardır bazı devletlerin arabulucu rolünü üstlenmesi ve kimi zaman bu devletlerin İsrail'in hukuk dışı politika ve uygulamalarına ciddi eleştiriler sunması kamuoyu desteğinden bağımsız düşünülemez.

Peki böyle bir küresel dünyada kamuoyu özel işletmelerin müeyyidelendirilmesi aracılığıyla başka bir devlet üzerinde baskı oluşturabilir mi? Söz konusu baskı mekanizmalarında devletlerin ne gibi yönlendirici rolleri olabilir? Kamu kuruluşlarının öncülük ettiği, bazen de bu kuruluşlardan tamamen bağımsız gelişen boykot uygulamalarına birçok örnek verilebilir (Knight, 1990). Ancak bu uygulamalara Türkiye özelinde odaklanmadan önce şirketler ve insan hakları konusunu kısaca irdelemek isabetli olacaktır. Bugünün dünyasında şirketlerin sınırları aşan faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda kamuoyunun üçüncü devletler üzerinde dolaylı veya doğrudan etkilerini anlamak daha kolay olacaktır.

Ekonomik yaptırımlar bir devlet üzerinde baskı oluşturma mekanizması olarak kullanılabilir. Ekonomik yaptırımlar ambargo/boykot, yatırım yasakları, finansal yaptırımları ve teknoloji transferi yasakları gibi araçları kapsamaktadır (Masters, 2024). Diğer bir ifadeyle, boykot ekonomik yaptırım biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Sönmezoğlu, 2000: 186). Ambargo/boykot genel olarak “hedef ülkeye, mal, hizmet ya da teknoloji sağlanmasının tamamen ya da kısmen yasaklanmasıdır” (Aygül & Çelenk, 2018: 3-4). Bu tür yaptırımlara hükümetler ve kamu kuruluşları kadar kamuoyu da dahil olabilir. Bugünün dünyasında şirketlerin sınırları aşan faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda kamuoyunun üçüncü devletler üzerinde dolaylı veya doğrudan etkilerinin varlığını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Şirketler ve İnsan Hakları İhlalleri

Şirketler faaliyet gösterdikleri ülkenin hukuk sistemine tabiidirler. Belirli bir ülkenin hukuk sistemine tabi olsalar da bu şirketlerden bazılarının faaliyetleri ulusal sınırları aşmaktadır. Örneğin Almanya'da kurulmuş ve Alman hukuk sistemine tabi bir şirket farklı ülkelerde de çeşitli faaliyetlerini, iştirakleri ve tedarikçileri aracılığıyla yürütebilmektedir. Söz konusu şirketin üretim ve satış faaliyetleri çeşitli ülkelerde yer alıyor olabilir. Şirketin hissedarları arasında İngiliz, Türk, Fransız yatırımcılar olabilir. Şüphesiz ilgili şirket bir başka ülkede yürüttüğü faaliyetlerinde söz konusu ülkenin hukuk sistemine tabidir. Ancak şirketlerin ulus ötesi faaliyetleri karıştıkları insan hakları

ihlallerinin cezasız kalmasına da neden olmaktadır. Bu cezasızlık durumunda çok uluslu şirketlerin istihdam, vergi getirisi ve teknoloji transferi gibi ekonomik faydaların yanı sıra ilgili ülkelerdeki sosyo-ekonomik durumda büyük bir belirleyici olmaktadır. Küresel şirket yatırımlarının ülkeden kaçmasını istemeyen hükümetler bu şirketlerin ihlallerini görmezden gelebilmektedir.

Diğer yandan, uluslararası hukuk çok uluslu şirketleri doğrudan düzenlemese de bu şirketlerin ulus ötesi faaliyetleri bağlayıcı olmayan bazı rehber ilkeler tarafından düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Rehber İlkeleri (BMRİ) bu hususta en önemli esnek hukuk kurallarını oluşturur (UNHRC, 2021). BMRİ devletlerin insan hakları ile ilgili yükümlülüklerini hatırlatmanın yanı sıra şirketlere de bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bu kurallara uymamak söz konusu şirketlerin zaman zaman hukuk ihlallerine karışmasına neden olsa da ilgili şirketler için bağlayıcı değildir.

Öte yandan şirketlerin yarattığı olumsuz sosyal etkiler tüketici ve hissedar tercihlerine yansiyabilmekte, şirketler maddi kayıp yaşayabilmektedir. Dolayısıyla birçok şirket sosyal, çevresel ve insan hakları ile ilgili konulara özen göstermeye başlamıştır. Yakın tarihte birçok şirket sosyal konularda sayısız boykot kampanyasının hedefinde olmuştur. Bunların en bilinen örnekleri arasında 1970'li ve 1980'li yıllarda Nestlé firmasına karşı yapılan boykot gösterilebilir. Söz konusu firma temiz içme suyuna erişimin sınırlı olduğu Afrika ülkelerinde anne sütünün yerini alacak bebek maması pazarladığı için ciddi bir boykota maruz kalmıştır (Post, 1985). 1990'lı yıllardan başlayarak birçok tekstil ve spor ayakkabı firması küresel güney olarak bilinen az gelirli ülkelerde yürüttükleri üretim faaliyetlerinde kötü çalışma şartlarından dolayı boykot edilmiştir. Nike firmasına karşı yürütülen küresel boykot buna bir örnek olarak gösterilebilir (Birch, 2012).

Çok uluslu şirketlerin insan hakları ihlallerine başka birçok örnek verilebilir. İnsan kaçakçılığı, çocuk işçi çalıştırma, kötü çalışma koşulları ve modern kölelik bunlardan bazılarıdır (Condliffe, 2021; Hammond, 2021). Örneğin, 2013 yılında Rana Plaza felaketinde çok uluslu şirketlerin tedarikçileri aracılığıyla dahil olduğu birçok insan hakkı ihlali gözler önüne serilmiştir (Trebilcock, 2020). Bu felakette çatlaklarla dolu hasarlı bir binanın yıkılması sonucu çok kötü koşullarda çalışan binlerce işçi hayatını kaybetmiştir. Şirketler kimi zaman sağladıkları ürünler ve hizmetler ile de ciddi insan hakları ihlallerine ortak olmakla suçlanmaktadır (De Oliveira, 2020; Hammond, 2021). Diğer yandan bu şirketler hükümetlerle olan ilişkileri sebebiyle de devletlerin karıştığı insan hakları ihlallerine de ortak

olmaktadır. Örneğin, bazı şirket yöneticileri savaş suçu işlemekte veya bu suçlara ortak olmaktadır (Australian Red Cross, t.y.). Dahası uluslararası ticaretin en önemli aktörü olan bu şirketlerin faaliyetleri devlet politikalarının meşruiyetini de etkileme kapasitesine sahiptir

Şirketler, Devletler ve Uluslararası Ticaret

Şirketlerin uğrayacağı zararın devlet politikaları ile ilişkisi ne olabilir? Şirketlerin kamuoyu tepkisine maruz kalarak uğrayacağı zararlar bir hükûmetin dış politika kararlarını ya da iç politikadaki otoritesini etkileyebilir mi? Küresel dünyada çoğu devletin ekonomisi uluslararası ticaret ile doğrudan ilişkilidir. Uluslararası ticarete şirketlerin maddi zarara uğraması o şirketlerin kayıtlı olduğu ülkedeki ekonomiye bazı mali yükler getirebilmektedir.

Diğer taraftan bir hükûmet şirketler aracılığıyla da benzer bir şekilde müeyyilendirilebilir. Bu durumun en önemli örneğini Güney Afrika'daki Apartheid rejimine karşı yürütülen boykot kampanyası oluşturabilir (AAM Archives Committee). Bu boykot kampanyasında Anti Apartheid Hareketi, Güney Afrika'daki Apartheid rejiminin yurtdışına ihraç ettiği ürünlerle ilgili listeler yapmış ve tüketicilere yönelik 'Etikete Bak' (Look at the Label) sloganı ile Apartheid rejimine karşı güçlü bir uluslararası boykot kampanyası yürütmüştür. Bu boykot kampanyası Apartheid rejimine verdiği ekonomik zararın yanında rejimin meşruiyetinin zayıflatılmasında da büyük rol oynamıştır. Daha yakın bir tarihte ise Myanmar'daki Arakanlı (Rohingya) Müslümanlara karşı yürütülen etnik temizlik süresince birçok sivil toplum kuruluşu ve aktivist, bu ülke ile ticaret ilişkileri bulunan şirketlere karşı boykot çağrılarını yapmıştır (Aljazeera, 2019).

a. Filistin Meselesi ve Uluslararası Ticaret

Benzer kampanyalar İsrail'in Filistin'deki uygulamaları ile de gündeme gelmektedir. Söz konusu kampanyaların bazıları kamu otoritelerinin öncülüğünde gerçekleştiğinden diğerlerinden ayrılmaktadır. Hükümetler, uluslararası örgütler bazen de uluslararası mahkemeler tüketici tercihlerini etkinleştirecek uygulamalarla İsrail'in saldırgan politikalarının müeyyidelenmesini hedeflemektedir. Örneğin, 2019 yılında Avrupa Adalet Divanı İsrail'in Batı Şeria ve 1967'de işgal ettiği bölgelerden Avrupa Birliği'ne ithal edilen gıda maddelerinin etiketlenmesi şartını koşmuştur (The Guardian, 2019). Bu kararlar birlikte Avrupa Birliği'ne (AB) gönderilen gıda ürünlerinin üzerinde uluslararası hukuka aykırı bir yerleşim

yerinde üretildiği bilgisinin verilmesi şartı koşulmuştur. Kuşkusuz bu karar işgal bölgesindeki yerleşim yerlerinden ihraç edilen ürünlerin etik ve uluslararası hukuk boyutunun anlaşılmasını sağlamakta ve Avrupalı tüketicilere bu ürünleri boykot imkânı tanımaktadır.

İsrail'e karşı bazı başka uygulamalar ise doğrudan işgal bölgelerinden ithal edilen ürünlerin yasaklanması şeklinde olmuştur. Bu konuda önemli bir örnek Norveç'teki bazı yerel yönetimlerin 2019 yılında İsrail işgal bölgeleri ile ilişkili şirketlerden mal ve hizmet alımını durdurması kararıdır (Oslo Labor Party, 2019). Oslo yerel yönetimi, 2019 yılında kabul ettiği bir karar doğrultusunda İsrail işgal bölgeleri ile bağlantısı olan herhangi bir ürünün veya hizmetin alımını kamusal olarak yasaklamıştır. Oslo, Norveç'te bu uygulamaya giden altı şehirden sadece birisidir (The Jerusalem Post, 2019). Ulusal boyutta ise başka bir önemli düzenleme olan ve aşağıda detaylıca ele alınan İrlanda'daki boykot yasa tasarısı olmuştur (Houses of Oireachtas, 2018).

Bazı durumlarda ise piyasa aktörlerinin tepkisi devlet tarafından yönlendirilebilmektedir. Hükümetler kamu şirketlerinin faaliyetlerinin belirlenmesinde bürokratik yollarla etkin politikalar sergileyebilmektedir. Örneğin Avrupa'da birçok hükümet İsrail işgal bölgelerinde faaliyet gösteren şirketlerin kararlarını etkileyebilecek yönlendirici yönetmelikler yayınlamıştır (BDS, 2014; European Coordination of Committees and Associations for Palestine (ECCP, t.y.). Kamu otoritesi işgal bölgelerinde faaliyet planları olan şirketlerin kararlarını gözden geçirmesine neden olabilmektedir. Örneğin, İsrail'in yanında kararlı bir şekilde duran Almanya'da (SDE, 2025); Ulaştırma Bakanı önemli bir demiryolu şirketi olan Deutsche Bahn'a bir mektup yazarak şirketin Batı Şeria'da İsrail tarafından yapılması planlanan demiryolu projesinden çekilmesini sağlamıştır (BDS, 2011). Benzer bir şekilde 2013 yılında Alman Hükümeti Almanya'daki üniversiteleri, İsrail'in işgal topraklarında kurduğu Ariel Üniversitesi ile kurulacak ilişkilerden uzak durulması konusunda bilgilendirmiştir (Barghouti 2013).

b. Kamu Gücüyle Şeffaflık, Tüketici Seçimiyle İnsancıl Hukuk

Kamu kuruluşları halkın seçimini dolaylı yoldan etkileyebilme gücüne sahiptir. Tüketim malları üzerine yazılması zorunlu bilgiler buna verilecek en uygun örnektir. Bu malların içerisinde bulunan zararlı kimyasallarla ilgili verilen bilgi doğrultusunda tüketici kendi tercihlerini belirleyebilir. Benzer bir şekilde

tüketiciler tercihlerini şirketlerin çevreye veya insan haklarına yönelik tutumuna göre de belirlemektedirler (Sirgy and Su, 2000: 8). Bu minvalde yapılan bir araştırmaya göre, tüketici tercihlerinin belirlenmesinde şirketlerin insan haklarına ilişkin tutumlarının önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir (Bateman and Bonanni, 2019). Hatta üretim sürecinde insan haklarına saygı gösteren firmaların ürettiği ürünler tüketiciler tarafından daha pahalı olmasına rağmen tercih edilmektedir (National Consumers League, 2012). ‘Adil ticaret’ etiketi ile üretilen ürünler tüketici nezdinde daha çok tercih edilmesi bu noktada önemli bir örnek olacaktır. Günümüzde adil ticaret etiketini zorunlu olduğu ülkeler mevcuttur (Pascale, 2007).

Kısaca bir kamu kuruluşu tüketim malları üzerine koyulacak bir logoyu ya da ibareyi halkın bilgilendirilmesi adına zorunlu hale getirebilir. Bu vasıta ile söz konusu ürünleri seçmek tüketicinin iradesine bırakılmıştır. Böylelikle piyasaya doğrudan yasakçı bir müdahale yerine halkın inisiyatifine bırakılmış bir sistem oluşturulabilir. Örneğin TSE (Türk Standartları Enstitüsü) ve ISO (International Organization for Standardization) belgeleri gibi bir standart uygulamaya gidilerek, İsrail işgal topraklarından gelen bir ürünün benzer bir şekilde etiketlenmesi tüketiciye o ürünü satın almak veya almamak imkânı sağlayacaktır.

Zorunlu etiketlendirme ile ilgili Avrupa Adalet Divanı’nın (AAD) 2019 yılında İsrail’in işgal ettiği bölgelerden Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edilen gıda maddelerine özel olarak getirdiği etiketlendirme koşulu kamu gücünün boykotu yönlendirmesi hususunda önemli bir örnek teşkil etmektedir (The Guardian, 2019). Şüphesiz Avrupa’nın ikinci önemli mahkemesi olan AB Genel Mahkemesi’nin yerleşim yerlerinden ithal edilen ürünlerin yasaklanması yönünde yapılan bir başvuruyu destekleme kararı alması da bu hususta önemli bir gelişmedir (Reuters, 2021). AAD’nin kararı sonrası işgal topraklarından AB’ye gönderilen meyve, sebze gibi ürünlerin ve bu ürünlerden yapılan diğer yiyecek ve içeceklerin özel bir etiketle tüketiciye sunulması zorunlu hale gelmiştir. Söz konusu etiket şartı tüketiciye seçimini yaparken uluslararası hukukun ihlal edildiği bilgisini vermenin yanı sıra tüketicinin ilgili ürünü tercih etmeyerek dolaylı olarak İsrail’in yasa dışı uygulamalarını cezalandırma imkânı sağlamaktadır. Daha basit bir ifadeyle tüketici dilerse bu ürünleri almayarak ilgili İsrail şirketlerini boykot edebilmektedir.

Söz konusu karara göre İsrail’in işgali altındaki Gazze, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Golan Tepelerinde üretilen ürünlerin AB’ye ihracında İsrail değil yerleşimler ismiyle markalanması 28 Avrupa Birliği ülkesince kabul edilmiştir. Bu düzenleme

“işgal altındaki topraklarda üretilen ürünlere boykotun kapısını açabilecek önemli bir ilk adım” olarak nitelenmiştir (Younes, 2015).

Diğer yandan, tüm bu örneklerde önemli bir detaya da dikkat çekmek gerekir. İsrail’den ithal edilen ürünlerin sınırlandırılması veya yasaklanması ile ilgili uygulamaların özellikle 1967 sonrası işgal topraklardaki yerleşim yerleriyle sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Oysa boykot ile ilgili diğer örneklerde, örneğin Güney Afrika ile ilgili boykot hareketinde, böyle bir durum söz konusu değildir. Örneğin bu ülkedeki Apartheid rejimine karşı başlatılan boykot sadece bantustanlar² ile sınırlı kalmamıştır. Bu doğrultuda İsrail işgal topraklarındaki yerleşim birimleri ile İsrail toprakları arasında ayırım yapmak mümkün olsa bile, prensip olarak yalnızca yerleşim birimlerinin boykot edilmesini savunmak, İsrail’i sınırlı bir şekilde boykot etmek anlamına gelmektedir.

İsrail yerleşim yerleri ile İsrail toprakları arasında ayırım yapmak, ana şirketlerin çoğunun İsrail’de bulunması veya koloni merkezli şirketlerin resmi adreslerinin orada olması nedeniyle, son derece zordur. Örnek verecek olursak, Batı Şeria’daki Rehelim yerleşiminde faaliyet gösteren Tura Winery ürünleri, diğer ülkelerde ‘İsrail’ etiketiyle satılmaktadır (the New Arab, 2021). Organik İsrail ürünlerinin birçoğu, işgal altındaki Filistin topraklarındaki yasadışı yerleşim birimlerinde üretilmektedir (Ürdün Vadisi’ndeki Yitav, Hamra, Mekhora ve Beka’ot ile Batı Şeria’daki Itamar, Shilo ve Psagot gibi yerleşimler bu birimler arasında öne çıkar); ancak bunların ticaretini yapan şirketler İsrail’de bulunmakta ve son paketlenme çoğunlukla orada yapıldığı için, İsrail ürünü olarak etiketlenmektedir. İsrail bunu özellikle kısıtlamaları aşmak için yapmaktadır (van der Wal, 2022).

Kuşkusuz bugünün dünyasında şirketler birçok karmaşık ekonomik ilişki ağına sahiptir. İsrail’in hukuk dışı uygulamalarında sadece tüketici malları üreten şirketlerin söz konusu ürünlerini boykot etmesi için kamuoyunu yönlendirmek İsrail üzerinde sınırlı bir etki doğuracaktır. Örneğin İsrail işgaline ortak olan şirketlere kredi veren bankalar, tedarikçileri ve hatta bunların yatırımcıları da boykot listesine dahil edilmelidir. Söz konusu şirketlerin kamu ihalelerine katılımında seçici davranılmalıdır.

Son olarak bir başka önemli husus İsrail’in yasadışı politika ve uygulamalarına doğrudan veya dolaylı destek olan şirketlerin nasıl belirleneceğidir. Bu konuyla ilgili en önemli uluslararası çalışmalardan birisi BM bünyesinde oluşturulan ‘kara listedir’. BM İnsan Hakları Konseyi’nin 2016 yılında aldığı bir karar (Resolution 31/36) doğrultusunda İsrail işgal

bölgelerinde doğrudan veya dolaylı faaliyet gösteren şirketlerle ilgili bir veri tabanı kurulması öngörülmüştür (UNHRC, 2016: para 96). 12 Şubat 2020 tarihinde ilgili karar doğrultusunda BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK) aralarında Airbnb, TripAdvisor, Booking.com, General Mills, Expedia, Motorola gibi şirketlerin olduğu 100'ün üstünde şirketin ismini bir liste şeklinde yayınlamıştır (OHCHR, 2020). Her ne kadar İHYK'nın bu 'kara listesi' söz konusu şirketlere doğrudan bir yaptırım öngörmese de İsrail işgaline karşı mücadele eden aktivistler ve kamuoyu İHYK'nın bu kara listesi ile şirketlere yaptırım uygulamaları için hükümetlerine baskıda bulunabileceklerdir (Landau, 2020).

c. İrlanda Boykot Yasa Tasarısı

Yukarıda bahsedilen ve genellikle bağlayıcı olamayan düzenlemelerin ulusal hukuk sistemleri aracılığıyla bağlayıcı kurallara dönüşmesi şüphesiz İsrail'in hukuk dışı uygulamaları üzerinde önemli bir etki yaratacaktır. Bu girişimlerin ulusal düzeyde hukuki düzenlemelere dönüşmesine örnek olarak 2018 yılında İrlanda parlamentosunda sunulan İşgal Toprakları Ekonomik Faaliyetler Yasa Tasarısı (Control of Economic Activity (Occupied Territories) Bill, No.6 of 2018) gösterilebilir. Bu tasarı boykot çabalarının en ileri örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kanun tasarısı İrlanda Devleti'nin, Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına ilişkin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve uluslararası insancıl hukuk teamülleri kapsamında ortaya çıkan yükümlülüklerini yerine getireceği ve bu amaçla, işgal altındaki topraklardan mal veya hizmet ithal edilmesini veya bunların satılmasını ya da belirli durumlarda işgal altındaki topraklardan doğal kaynak çıkartılmasını suç haline getirmeyi hedeflemektedir (Houses of Oireachtas, 2018). Söz konusu tasarı İsrail'in 1967 sonrası işgal ettiği bölgelerden yapılan ithalatı ve satışı yasa dışı ilan etmektedir (Houses of Oireachtas, 2018). Bu yasa tasarısı, Filistinlilerin maruz kaldığı uzun yılları bulan haksızlığa karşı küresel farkındalığı artırma çabası niteliğindedir. Yasa dışı yerleşim yerlerinden ticaret yoluyla sağlanan ekonomik fayda hem insan hakları hukukunu hem de insancıl hukuku ilgilendiren olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yasa tasarısı ile işgal bölgelerindeki söz konusu ticari faaliyetlerin sınırlandırılması hedeflenmektedir. İsrail işgalinin bu bölgelerden yapılan ticari faaliyetlerle meşrulaşması ve uluslararası hukukun göz ardı edildiği söylenebilir. İşgal toprakları ile sınırlı bu boykot İrlanda açısından İsrail'in toprak ilhakının reddedilmesi ve uluslararası barışın korunması hususunda önemli bir adım olacaktır.

İrlanda boykot yasa tasarısı Madde 6, 7, 8, ve 9 uyarınca ‘yerleşim mallarının ithalatını, yerleşim mallarının satışını, yerleşim bölgelerinden [ve bu bölgelere gidecek] hizmetleri ve işgal altındaki ilgili bölgeden kaynakların çıkarılmasını yasaklamaktadır’ (Houses of Oireachtas, 2018). Madde 10’da bu yasaklara uymamanın yaptırımını ise beş yılı aşmayan hapis cezası, 250.000€ para cezası veya her iki cezanın birlikte tatbik edilmesi şeklinde tanımlanmıştır (Houses of Oireachtas, 2018).³ Tasarı aşamasında olsa da bu hukuki metin, İsrail işgaline karşı verilmiş çok anlamlı bir tepkidir. Ayrıca benzeri hukuki uygulamaların yaygınlaşmasına ön ayak olması açısından da İsrail’i tedirgin etme potansiyeline sahiptir.

Türkiye söz konusu tasarıdan ilhamla Türk sivil toplumunun da talebiyle İsrail işgaline karşı somut bir adım atabilir. Bu tasarıdan hareketle Türkiye’nin bir boykot yasası çıkartması ve bu yasanın işgale karşı olumlu neticeler geliştirebileceği öngörülebilir (Hukukçular Derneği, t.y.). Böyle bir yasa için Türkiye’nin uluslararası hukuku dikkate alarak İsrail’in işgal ettiği topraklar ile ticari ilişkileri yasaklaması kurumsal çerçevesi olan boykotun başlangıcı olabilir. Türkiye’nin işgalci ve sınırları belirsiz bir devlet olan İsrail ile ticari ilişkilerini azaltması gerekliliğinin yanı sıra işgal topraklarından gerçekleşen ticari faaliyetlerin Türkiye’de cezai tedbirlere bağlanması yerinde olacaktır. Bu kapsamda benzer bir yasal girişimin oluşması için hukukçular.org çatısı altında Hukukçular Derneği “Küresel Farkındalığı Artırma Girişimi: İsrail Boykot Yasası” şeklinde bir girişim başlatmıştır.

Türkiye’de İsrail Boykotu

Yukarıda bahsedildiği üzere İsrail’in Filistin’de uluslararası hukuka aykırı işgaline ve insan hakları ihlallerine karşı sivil toplum örgütlenmelerinin, yerel ve merkezi idarelerin İsrail ile ilişkilendirilebilecek ticari faaliyetlerin kısıtlanmasına yönelik irade beyanları ortaya çıkmaktadır. Boykot, uluslararası yaptırım araçlarının yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan sınırlı bir tedbir olarak uluslararası sistemin ve devletlerin İsrail karşısında güçsüzlüğünün neticesidir. Şüphesiz, uluslararası hukuka uymayan, apartheid devleti politikalarına sahip İsrail’in işlediği suçlara karşı elde kalan sayılı seçeneklerden birisi olarak boykot, çoğu zaman kamu hukukunun bağlayıcı özelliklerinden yoksundur. İsrail’in, uygulamış olduğu tüm insan hakları ihlallerine rağmen karşılaştığı boykot veya ambargo gibi yaptırımların sayısı hem az hem de bu yaptırımların caydırıcılık düzeyi çok zayıftır. BMRİ ve AAD’nın işgal bölgelerinde faaliyet gösteren şirketlerle ilgili yaptırım gücü sınırlı kalmakla birlikte

İHYK ve diğer BMGK kararları İsrail'i doğrudan müeyyideleniren sonuçlar doğurmaktan uzaktır.

Öte yandan, boykotun sürekli, spesifik ve dar kapsamlı listeler üzerinden yapıldığı takdirde başarıya ulaşma ihtimali olduğu da inkar edilemez. "Odaklı boykot" yöntemi uzun yıllardır Boykot, Tecrit ve Yaptırım (BDS) Hareketi'nin⁴ benimsediği bir yöntemdir. Boykot yapmak isteyen gerçek-tüzel kişiler belli ürünlerin boykotuna odaklanırsa daha güçlü ve tesirli bir boykot süreci yaşanacaktır (Çelik, 2024). Dolayısıyla İHYK'nın 'kara listesi' söz konusu şirketlere doğrudan bir yaptırım öngörmese de aktivistlerin ve kamuoyunun şirketlere ve hükümetlere baskı kurması için bir araç olmaktadır. Aynı zamanda bu söz konusu 'kara liste' ile hükümetler de şirketleri denetlemek adına imkân sağlamaktadır (Landau, 2020).

İsrail'e boykot meselesi, Türkiye'nin kamu otoriteleri bazında ele alındığında bu boykotun sınırlı kaldığı, kurumsallaşamadığı görülmektedir. Türkiye İsrail'e karşı boykot bağlamında neler yapabilmıştır? Sivil toplumun çokça talep ettiği boykot uygulamaları ne seviyededir? Çalışmanın sonraki bölümleri bu sorulara odaklanmaktadır.

a. Türk Kamu Kurumları ve Boykot Faaliyetleri

Kamu otoriteleri ulusal ve uluslararası ticareti doğrudan düzenleme yetkisine sahiptir. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Devleti kendi yargı yetkisinde yer alan ticari faaliyetleri düzenleme otoritesine sahiptir. Hükümetin yanı sıra yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere yerel yönetimler de bazı uygulamalar benimseyebilirler. Ancak Türkiye ölçeğinde boykota dair gösterilebilecek örnekler sınırlı kalmaktadır. Detaylı hukuki düzenlemelere ve prensiplere dayanan girişimlerden ziyade anlık ve kısa ömürlü tepkilerin verildiği görülmektedir.

Örneğin, TBMM kendi tesislerinde İsrail'e desteklerini sunan şirketlerin ürünlerini satmayacağını ve boykot uygulayacağını açıklamıştır (AA, 2023). Diyanet İşleri Başkanlığınca, ülke genelinde 54 sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcisinin katıldığı 'Sivil Toplum Kuruluşları ile Filistin İstişare Toplantısı'nda Filistin'in işgalden kurtarılması için İsrail'e karşı somut adımların atılması gerektiği konuşulmuş ve boykotun bu somut adımlar içerisinde olduğuna karar verilmiştir (AA(a), 2023). Batı Karadeniz Üniversiteler Birliği'nin İsrail'e destek veren markaları boykot edeceklerini duyurduğu basın açıklamasıdır.⁵ Benzer bir şekilde üniversiteler de kendi bünyelerinde boykot kararı aldıklarını duyurmuşlardır.

Yalova Üniversitesi (2023), Gazi Üniversitesi (2024), Mardin Artuklu Üniversitesi (t.y.), Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi (2023) ve Harran Üniversitesi (2023) Filistin’de yaşanan insanlık suçuna destek veren şirketlerin markalara yönelik boykot kararları bunlardan bazılarıdır.

Üniversitelere boykot kararı alan diğer kamu kuruluşları da eklenebilir. Örneğin, İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2023) İsrail mallarını boykot etme kararı alarak İzmir deki tüm okul ve bağlı kurumların kantinlerinde, İsrail menşeli ürünler ve İsrail’e destek verdiği bilinen şirketlerin ürünlerinin satışının yapılmayacağını duyurmuştur. Diğer yandan yerel yönetimler de İsrail’e destek veren şirketlerin markalarına karşı boykot kararı almış ve tesislerinde bu markaların ürünlerinin satışını yasaklamıştır. Birçok il, ilçe ve belde belediyesi Çorum (2023), Karatay (2023), Osmaniye (t.y.), Bayrampaşa (t.y.), v.b) gibi birçok belediye kendi işletmelerinde İsrail menşeli veya İsrail’e destek veren şirketlerin ürünlerinin satışını yasaklamıştır (Memurlar.net, 2023).

Kamu otoritelerinin bu boykot açıklamalarının ortak özelliği tepkisel nitelikte olup boykotun içeriğine dair çok sınırlı bilgiler içermesidir. Boykotun nasıl, ne kadar süre uygulanacağına hedef ve niteliklerine ilişkin bir bilgi veya belge sunmamaktadır. Herhangi bir yasal mevzuat ile desteklenmeyen bu boykot kararları zamanla unutulup giden kısa ömürlü tepkiler olarak kalmaktadır.

Kamu otoritelerinin boykot girişimlerinde BMRİ, İHYK’nın 31/36 sayılı karar doğrultusunda oluşturduğu ve belli bir metodolojiye dayanan kara listesini veya AAD’nin etiketleme ile ilgili aldığı kararı göz önünde bulundurduğunu söylemek oldukça güçtür. Boykot meselesinin birkaç şirketin ürünlerinin küçük cirolu işletmelerde yasaklanması ile sınırlı kalması konunun ciddiyetle ele alınmadığı, hamasi ve soyut açıklamalarla geçiştirildiği anlamına gelmektedir. Bunun yerine boykotun İrlanda boykot yasa tasarısı örneğindeki gibi daha kapsamlı bir şekilde Kamu İhale Kanunu başta olmak üzere, kamu otoritelerinin yönetmeliklerinde yer bulması gerekmektedir. “İhale şartnameleri” ve “ihaleye katılamayacak olanlar” gibi başlıkların bu kapsamda belli sınırlamalar içermesi düşünülebilir.

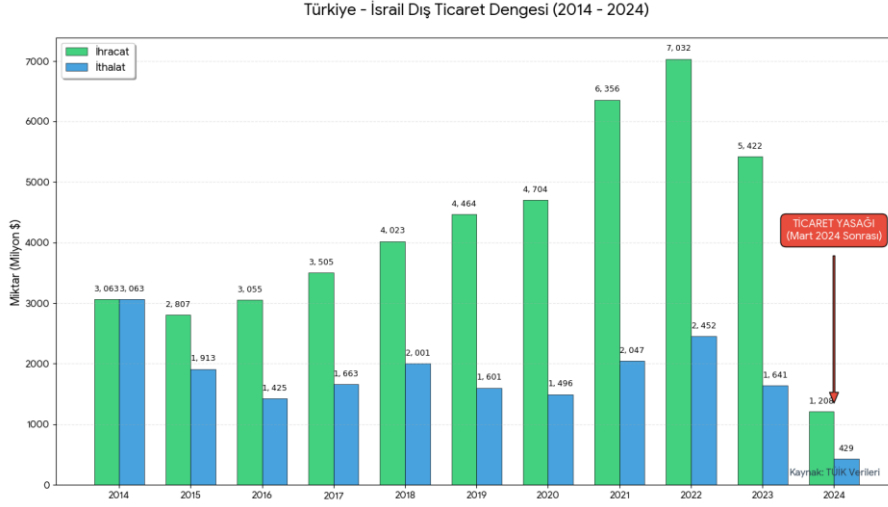
Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ihlallerine ortak olan şirketler, örneğin İHYK’nın ‘kara listesi’ne benzer bir şekilde veya farklı bir metodolojiye dayanarak oluşturulacak ulusal bir veri tabanı ile belirlenip bu şirketlerin Türkiye faaliyetlerinin sınırlandırılması daha tutarlı bir yol olacaktır. Diğer yandan tedarikçilerin de bu şirketlerden alacağı hizmetler veya mallar söz konusu sınırlamalara tabi

tutulmalıdır. Örneğin bir üniversitenin kampüsündeki kafeteryalarda satılan gıda ürünlerinin yanı sıra ilgili üniversitenin inşaatlarında çalışmakta olan müteahhitlik şirketinin faaliyetlerinde kullandığı iş makinalarının hangileri olduğu bile bu sınırlamaya tabi tutulabilir. Dahası söz konusu şirket İsrail merkezli bir şirket olmasa dahi İsrail işgalinin bir parçası olmuşsa bu sınırlamaya maruz kalabilir. Bir örnek vermek gerekirse İsrail'in işgal topraklarında Filistinlilerin evlerinin, şehirlerinin, hastanelerinin yıkılmasında kullandığı tespit edilen A markalı iş makinası söz konusu üniversitede ihale almış müteahhitlik firmasının kampüsteki faaliyetlerinde kullanılmamalıdır. Hal böyle olunca inşaat firmaları bu tür kısıtlamalarla karşılaşacağından ilgili şirketin ürettiği iş makinalarını envanterlerine katmaktan çekineceklerdir. Benzer durum diğer kamu otoritelerince (bakanlıklar, belediyeler, meslek örgütleri vb.) yerine getirilmesi halinde boykot fikri somutlaşacaktır. Dünyada bu gibi uygulamaların çok sınırlı kaldığı dikkate alınacak olursa, Türkiye'nin geliştireceği bu boykot uygulamalarının diğer ülkelere örnek olması ve boykot uygulamalarının da bu sayede daha da yaygınlaşması tahayyül edilebilecektir.

b. İsrail'e Ticaret Kısıtlaması

Yukarıda sayılanlar dışında, Türk hükümeti 9 Nisan 2024 İsrail'e karşı 54 ürün gurubunu içeren ihracat yasağı kararı almıştır (Ticaret Bakanlığı, 2024). Bu kararının kaldırılma şartı olarak ise İsrail'in uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi olarak belirtilmiştir. İsrail'in tutumunda değişiklik olmayınca, ikinci aşamada tüm ürünleri kapsayacak şekilde bir ticaret yasağı uygulamaya konulmuştur (İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği, 2024). Elbette başlı başına bu kararların boykot girişimlerinden daha nitelikli bir etki üreteceği söylenebilir. Filistin halkına verilen destek diğer devletler için de bir örnek niteliğinde olup İsrail'in yaptırıma maruz kalması beklenmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024).

Şekil 1.

Şekil 1. üzerinde de görüldüğü üzere Türkiye ve İsrail arasındaki ticaret hacmi 2022 yılında belirgin bir ivmelenmeye tanık olmuştur (TÜİK, 2024). Bu ticarete yakından bakıldığında, İsrail'e olan ihracatın ithalattan daha yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan, Türkiye'nin ihraç ve ithal ettiği mallar açısından İsrail görece küçük bir paya sahiptir. Örneğin bu pay 2023 yılında %2'lik oranın altında kalmıştır (Bne IntelliNews, 2024). Hal böyle olsa da İsrail'in altıncı büyük ticaret ortağı sıfatıyla Türkiye, İsrail için önem arz etmektedir. İsrail, inşaat sektöründeki demir, çelik ve çimento ihtiyacının yanı sıra sebze ve meyve ürünlerinin de dikkate değer bir bölümünü Türkiye'den karşılamaktadır (Bne IntelliNews, 2024). Bu yüzden Türkiye'nin uyguladığı ticaret yasağı İsrail ekonomisini olumsuz etkileyebilir.

Nitekim İsrail'e ithalat ve ihracat rakamları söz konusu yasaq kararı sonrasında ciddi bir düşüş göstermiştir. Şöyle ki, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Türkiye'nin İsrail'e ihracatını 2024 Mart ayında 440.729\$, Nisan ayında 308.776\$, Mayıs ayında 1514\$ ve Haziran ayında İsrail ile hiç ihracat yapılmadığını belirtmiştir (2024). Yine aynı ayların İsrail'den Türkiye'ye ithalat rakamları ise Mart ayında 167.463\$, Nisan ayında 158.086\$, Mayıs ayında 9167\$ şeklinde olmuş ve Haziran ayında ise hiç ithalat yapılmadığı gözlemlenmiştir (TÜİK, 2024). Kısacası İsrail ile Türkiye arasındaki ticaret hacminde önemli azalmaların olduğu gözükmektedir.

Hükûmetin aldığı ekonomik yaptırım kararlarının bireysel, toplumsal veya diğer piyasa aktörleri tarafından şekillenen boykot kararlarından daha etkili olduğu tartışma götürmez. Fakat İsrail'in Filistin'deki işgaline ve operasyonlarına destek

veren İsrail merkezli olmayan birçok mal ve hizmet üreten şirketin varlığı düşünüldüğünde İsrail ile ticaret yasağının sınırlarının olduğunu söylemek de kaçınılmazdır. Küresel kapitalist sistemde ekonomik ilişkiler ağının erişimi yönetilmesi güç birçok karmaşık yapıyı içinde barındırmaktadır. Bu yapı içinde ulus devletlerin geleneksel yaptırım ve yönetim kudreti bugünün dünyasında zaman zaman hantal kalmaktadır. Örnek vermek gerekirse bugün İsrail'in işgal topraklarında faaliyet gösteren birçok çok uluslu şirket Türkiye'de de ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu şirketler yukarıda bahsedilen ticaret yasağından muaftırlar. Bu nedenle piyasa aktörlerinin yatırım tercihlerinde, tüketicinin günlük seçimlerinde ve devletin kamu hizmetlerinde hangi şirketlerin ürünlerini ya da hizmetlerini tercih etmesi gerektiği sorusu hala yanıtlanamaz durumdadır. Bugün 1967 sonrası işgal topraklarında faaliyet gösteren JCB, Airbnb, TripAdvisor Booking.com ve diğer birçok şirketin (OHCHR, 2020) Türkiye'deki faaliyetlerinin tüketici nezdinde boykotunu sağlayacak bir mekanizma henüz oluşmamıştır. Böyle bir düzlemde, örneğin, BM'nin hazırladığı 'kara listede' adı geçen JCB iş makinalarının ticareti ya da kamu ihalelerini alan inşaat şirketlerinin söz konusu iş makinalarını şantiyelerde kullanması ticaret yasağından muaf olmaktadır.

Öte yandan piyasa mekanizmaları vasıtasıyla İsrail'e uygulanan ticaret yasağının eksiklerinden bir diğeri de uluslararası ticarete sınırsız rotaların varlığıdır. Örneğin bazı ithalatçılar İsrail ticaret yasağını kırmak için üçüncü ülkeler üzerinden mal nakliyesi yaparak ticareti sürdürmenin yollarını aramaktadır (Ergül, 2024). Nitekim bazı ürünlerin İsrail'e ticaretinin Yunanistan üzerinden yapıldığı iddia edilmiştir (Soylu, 2024). Üçüncü ülkeler üzerinden yapılacak böyle bir ticaretin maliyeti artacak olsa da bu durum İsrail'e ticaret yasağında bir başka gedik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Bugünün küresel dünyası ticaretin ve şirketlerin kapsamlı denetimini ne yazık ki imkânsız kılmaktadır. Şüphesiz şirketler devletlerin karıştığı insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerine taraf olmamalıdır. Bu konuda BM Rehber İlkeleri şirketlerin uyması gereken kuralları açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu ilkeler bağlayıcı olmak yerine gönüllük üzerine inşa edilmiştir. Bu ilkelerin Uluslararası Hukuk kuralları altında şirketleri kapsayacak şekilde bağlayıcı kurallar haline gelmesi, şirketlerin de devletler gibi uluslararası hukuk kurallarına tabi olmasını sağlayacaktır.

Öte yandan söz konusu ilkelerin bağlayıcı olmaması devletleri bu ilkeleri kullanmaktan alıkoymamaktadır. BMRI doğrultusunda devletler şirketleri bağlayıcı uygulamalara gitmek hususunda serbesttirler. Her ne kadar faaliyetleri ulusal sınırları aşan çok uluslu şirketleri ulusal hukuk aracılığıyla düzenlemek tamamen mümkün olmasa da şirketler çeşitli yaptırımlara tabi tutulabilir. Bu ilkeler kullanılarak yürütülecek bir boykot da kamu kurumları aracılığıyla şirketlerin denetlenmesinde kullanılabilir bir yöntem olarak karşımıza çıkabilir.

Ancak Türkiye’de kamu kurumlarının boykot açıklamaları ne yazık ki kapsamlı bir boykotun oluşması için gereken yapıdan uzaktır. İsrail ile ticaret yasağı her ne kadar olumlu bir gelişme olsa da bazı sınırları bulunmaktadır. Piyasa mekanizmaları vasıtasıyla İsrail’e uygulanan ticaret yasağının eksiklerinden en önemlisi bu yasağın sadece İsrail toprakları ile sınırlı kaldığıdır. İsrail’in Filistin’deki işgaline ve operasyonlarına destek veren İsrail merkezli olmayan birçok ulus ötesi şirketin olduğu düşünüldüğünde İsrail ile ticaret yasağının bu şirketler vasıtasıyla delinebileceğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Diğer bir sorun uluslararası ticarete sınırsız rotaların varlığıdır. İsrail ticaret yasağının üçüncü ülkeler üzerinden gerçekleşen işlemlerde eksik kalması muhtemeldir.

Kaynakça

- AA (2023), “TBMM’de İsrail’i destekleyen markaların ürünlerini boykot kararı uygulanmaya başlandı” <https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmmde-israili-destekleyen-markalarin-urunlerini-boykot-karari-uygulanmaya-baslandi/3046497> (06.09.2024).
- AA(a) (2023), “Diyanet İşleri Başkanlığınca "Sivil Toplum Kuruluşları ile Filistin İstisare Toplantısı" yapıldı” <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/diyanet-isleri-baskanliginca-sivil-toplum-kuruluslari-ile-filistin-istisare-toplantisi-yapildi/3039934> (06.09.2024).
- AAM Archives Committee, “Forward to Freedom” <<https://www.aamarchives.org/campaigns/boycott.html>> (25.08.2024).
- Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi (2023), “AFSÜ’de İsrail’i ve Destekçilerini Boykot Ediyoruz”, <https://afsu.edu.tr/afsude-israili-ve-destekcilerinin-urunlerini-boykot-ediyoruz/> (06.09.2024).
- Aljazeera (2019), “Rohingya campaigners launch Myanmar boycott”, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/9/rohingya-campaigners-launch-myanmar-boycott> (25.08.2024).

- Australian Red Cross (t.y.), “Fauve Kurnadi and Jonathan Kolieb, the importance of the laws of war to companies”, <https://www.redcross.org.au/stories/ihl/the-importance-of-the-laws-of-war-to-companies/> (25.08.2024).
- Aygül M, & Çelenk B. V (2018), “Ekonomik Yaptırımlar ve Akreditif”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi* 4(1): 1-18.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (2023), “Büyükşehir Belediye Meclisi’nden İsrail’e Kınama”, <https://www.balikesir.bel.tr/haber-detay?id=3943> (06.09.2024).
- Barghouti O. (2013), “Is BDS’ campaign against Israel reaching a turning point?” <https://www.aljazeera.com/opinions/2013/12/22/is-bds-campaign-against-israel-reaching-a-turning-point> (25.08.2024).
- Bateman A. ve Bonanni L. (2019), “What Supply Chain Transparency Really Means”, *Harvard Business Review* <https://hbr.org/2019/08/what-supply-chain-transparency-really-means> (25.08.2024).
- Bauman Z. (2000), *Liquid Modernity* (Polity, Cambridge).
- Bayrampaşa Belediyesi (t.y.), “İsrail Ürünlerine Boykot Kararı”, <https://bayrampasa.bel.tr/israil-urunlerine-boykot-karari-5225> (06.09.2024).
- BBC News Türkçe (2023), “TBMM İsrail’i boykot amacıyla Coca-Cola ve Nestle ürünlerini menülerinden kaldırdı”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/clwp2787g2vo> (06.09.2024).
- BDS (2011), “French giant Veolia cut down to size for abusing Palestinian rights,” <https://www.bdsmovement.net/news/french-giant-veolia-cut-down-size-abusing-palestinian-rights> (25.08.2024).
- BDS (2014), “17 EU members take action against corporate complicity with Israeli crimes”, <https://bdsmovement.net/news/17-eu-members-take-action-against-corporate-complicity-israeli-crimes> (23.08.2024).
- Bennhold K. (2009), “Leaders of Turkey and Israel Clash at Davos Panel” *New York Times* 1(29) <https://www.nytimes.com/2009/01/30/world/europe/3oiht-30clash.19795420.html> (20.08.2024).
- Birch S. (2012), “How activism forced Nike to change its ethical game”, *The Guardian* <https://www.theguardian.com/environment/green-living-blog/2012/jul/06/activism-nike> (25.08.2024).

- Bne IntelliNews (2024), “Israel’s exposure to Turkey trade ban most evident in construction and food, says Capital Economics”, <https://www.intellinews.com/israel-s-exposure-to-turkey-trade-ban-most-evident-in-construction-and-food-says-capital-economics-324595/#> (25.08.2024).
- Burchill, S. (2019). Liberalizm. S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, C. Reus-Smit ve J. True içinde, Uluslararası ilişkiler teorileri (Çev. M. Ağcan ve A. Aslan, 6. baskı, ss. 85-123). Küre Yayınları.
- Condliffe J. (2021), “Foxconn is under Scrutiny for Worker Conditions. It’s Not the First Time”, the New York Times <https://www.nytimes.com/2018/06/11/business/dealbook/foxconn-worker-conditions.html> (25.08.2024).
- Çelik, Ş. Ç. (2024), “İsrail Boykotunun Ön Sonuçları”, <https://platform.ilke.org.tr/analiz/israil-boykotunun-on-sonuclari> (25.09.2024).
- Çorum Belediyesi (2023), “Çorum Belediyesi, İsrail Ürünlerine Boykot Başlattı” <https://www.corum.bel.tr/haberler/corum-belediyesi-israil-urunlerine-boykot-baslatti> (06.09.2024).
- Dağ, R. (2025). “Uluslararası Sistem Değişikliği ve İsrail-Gazze Savaşı” *Nous Academy Journal*, (4), 75–87. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15210377>
- Davis M. (2016), *Liquid Sociology: Metaphor in Zygmunt Bauman’s Analysis of Modernity*, (Routledge)
- Ergül E. (2024), “Türklerin boykotu bizi en zayıf noktamızdan vurdu”, *Dünya* <https://www.dunya.com/dunya/turklerin-boykotu-bizi-en-zayif-noktamizdan-vurdu-haberi-726037> (25.08.2024).
- EuroNews (2020), “Trump’ın ‘Yüzyılın Anlaşması’ dediği barış planına uluslararası tepki yağdı”, <https://tr.euronews.com/2020/01/28/trump-in-yuzyilin-anlasmasi-dedigi-baris-planina-uluslararasi-tepki-yagdi> (25.08.2024).
- European Coordination of Committees and Associations for Palestine (ECCP) (t.y.), “The contribution of European businesses to the existence and expansion of illegal Israeli settlements”, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dplc/dv/illegal_israeli_settlements/illegal_israeli_settlementsen.pdf (25.08.2024).
- Gazi Üniversitesi (2024), “Gazi Üniversitesinde Filistin’de Yaşanan İnsanlık Suçuna Destek Veren Markalara

- Yönelik Boykot Devam Ediyor”, [https://gazi.edu.tr/view/news/295430/gazi-universitesinde-filistin-de-yasanan-insanlik-sucuna-destek-veren-markalara-yonelik-boykot-devam-ediyor#:~:text=%C3%9Cniversitemizde%20sosyal%20te sislerinde%20ve%20kantinlerinde,destek%20veren%20 markalar%C4%B1n%20sat%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20 oger%C3%A7ekle%C5%9Ftirilmiyor+\(06.09.2024\).](https://gazi.edu.tr/view/news/295430/gazi-universitesinde-filistin-de-yasanan-insanlik-sucuna-destek-veren-markalara-yonelik-boykot-devam-ediyor#:~:text=%C3%9Cniversitemizde%20sosyal%20te sislerinde%20ve%20kantinlerinde,destek%20veren%20 markalar%C4%B1n%20sat%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20 oger%C3%A7ekle%C5%9Ftirilmiyor+(06.09.2024).)
- Ritzer George and Paul Dean (2015), *Globalization: A Basic Text*. (John Wiley & Sons)
- Habermas, J. (1997), ‘Kant’s Idea of Perpetual Peace: With the Benefit of 200 Years’ Hindsight’ in James Bohman ve Matthias Lutz-Bachmann (Eds.), *Perpetual peace: essays on Kant’s cosmopolitan ideal* (MIT Press)
- Hammond D. R. (2021), “US Corporate Complicity in China's Genocide: Creating Genocide-Free Portfolios”, <https://ssrn.com/abstract=3930260> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3930260> (25.08.2024).
- Harran Üniversitesi (2023), “Yerleşkelerimizdeki İşletmelerimizde İsrail Ürünlerine Boykot Kararı Aldık”, [https://www.harran.edu.tr/sayfa.aspx?st=haber&sid=13842#:~:text=Yerle%C5%9Fkelerimizdeki%20%C4%B0%C5%9Fletmelerimizde%20%C4%B0srail%20%C3%9Cr%C3%BCnlerine%20Boykot%20Karar%C4%B1%20Ald%C4%B1k,-7.11.2023&text=Rekt%C3%B6r%C3%BCm%C3%BCz%20 Prof.,veren%20markalar%C4%B1n%20%C3%BCr%C3%BCnleri%20art%C4%B1k%20sat%C4%B1lmayacak+\(06.09.2024\).](https://www.harran.edu.tr/sayfa.aspx?st=haber&sid=13842#:~:text=Yerle%C5%9Fkelerimizdeki%20%C4%B0%C5%9Fletmelerimizde%20%C4%B0srail%20%C3%9Cr%C3%BCnlerine%20Boykot%20Karar%C4%B1%20Ald%C4%B1k,-7.11.2023&text=Rekt%C3%B6r%C3%BCm%C3%BCz%20 Prof.,veren%20markalar%C4%B1n%20%C3%BCr%C3%BCnleri%20art%C4%B1k%20sat%C4%B1lmayacak+(06.09.2024).)
- Houses of Oireachtas (2018), “Control of Economic Activity (Occupied Territories) Bill”, <https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/bill/2018/6/eng/initialized/b0618s.pdf> (25.09.2024).
- Hukukçular Derneği (t.y.), “Küresel Farkındalığı Artırma Girişimi: İsrail Boykot Yasası” <https://hukukcular.org.tr/kuresel-farkindaligi-artirma-girisimi-israil-boykot-yasasi/> (06.09.2024).
- İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği (2024), “Ülkemizin İsrail ile Ticaret Konusunda Almış Olduğu Kararlara İlişkin Basın Açıklaması”, https://www.igmd.org.tr/ulkemizin-israil-il-ticaret-konusunda-almis-oldugu-kararlara-iliskin-basin-aciklamasi_haberi (25.09.2024).
- İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü (2023), “İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü İsrail Mallarını Boykot Ediyor”, <https://izmir.meb.gov.tr/www/izmir-il-milli-egitim-mudurlugu-israil-mallarini-boykot-ediyor/icerik/3227#:~:text=%C4%B0zmir%20%C4%B0l>

%20Milli%20E%C4%9Fitim%20M%C3%BCd%C3%BCrl
%C3%BC%C4%9F%C3%BC%2C%20di%C4%9Fer%20bir
%C3%A7ok%20okurum%20ve%20okurulu%C5%9F,bilinen
%20%C3%BCr%C3%BCnlerin%20sat%C4%B1%C5%9F%
C4%B1n%C4%B1n%20yap%C4%B1lmayaca%C4%9F%C4
%B1n%C4%B1%20duyurdu. (06.09.2024).

Karatay Belediyesi (2023), “Karatay Belediyesi’nden İsrail Mallarına Boykot Kararı”, www.karatay.bel.tr/haberdetay/5302/karatay-belediyesinden-israil-mallarına-boykot-karari (06.09.2024).

Knight R. (1990), ‘Sanction, Disinvestment, and U.S. Corporations in South Africa’ in Robert E. Edgar (Ed.) ‘Sanctioning Apartheid’ (Africa World Press)

Landau N. (2020), “UN Releases List of 112 Companies With Ties to Israeli Settlements”, Haaretz <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-un-releases-blacklist-of-112-companies-with-ties-to-israeli-west-bank-settlements-1.8527502> (25.08.2024).

Levenson E and Quednow C. V. (2024), “Pro-Palestinian protest outside LA synagogue criticized as ‘antisemitic’ after street fights with pro-Israel protesters” CNN <https://edition.cnn.com/2024/06/24/us/los-angeles-synagogue-palestinian-israeli-protest-violence/index.html> (25.08.2024).

Mardin Artuklu Üniversitesi (t.y.), “Üniversitemizden İsrail’e Boykot” <https://www.artuklu.edu.tr/tr/haberler/universitemizden-israile-boykot> (06.09.2024).

Masters Jonathan (2024), “What Are Economic Sanctions?” CFR <https://www.cfr.org/background/what-are-economic-sanctions> (25.08.2024).

Memurlar.net (2023), “Belediyelerden İsrail ürünlerine boykot kararı” <https://www.memurlar.net/haber/1081716/belediyelerden-israil-urunlerine-boykot-karari.html> (06.09.2024).

National Consumers League (2012), “Survey Says Consumers Willing to Sacrifice for Humane Factories”, https://nclnet.org/survey_says_consumers_willing_to_sacrifice_for_humane_factories/ (16.08.2024).

OHCHR (2020), “UN rights office issues report on business activities related to settlements in the Occupied Palestinian Territory”, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25542&LangID=E> (25.08.2024).

Oslo Labor Party (2019), “Plattform for byrådssamarbeid mellom Arbeiderpartiet, Miljøpartiet de Grønne og

- Sosialistisk Venstreparti i Oslo 2019-2023”, <https://oslo.arbeiderpartiet.no/nyheter/byradsplattform-2019-2023/> (25.08.2024).
- Osmaniye Belediyesi (t.y.), “Osmaniye Belediyesi’nden İsrail Menşeli Ürünler İçin Boykot Kararı”, <https://osmaniye-bld.gov.tr/osmaniye-belediyesinden-israil-menseli-urunler-icin-boykot-karari.html> (06.09.2024).
- Özyurek, M. (2023), “Liberal/Demokratik Barış, Rusya-Ukrayna Savaşı ve Küresel Şirketler”, *Liberal Düşünce Dergisi* 111: 257-280.
- Pascale, A. (2007), “The EU Voluntary Approach to Corporate Social Responsibility in Comparison with Regulatory Initiatives across the World” CSR Paper <http://www.feemdeveloper.net/attach/CSR2007-016.pdf> (25.08.2024).
- Payton, M. (2016), “Israel boycott ban: The local authorities that imposed unofficial sanctions against 'unethical companies” *Independent* <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/israel-boycott-ban-these-local-authorities-imposed-unofficial-sanctions-against-unethical-companies-a6875076.html> (25.08.2024).
- PBS News (2023), “Thousands March in Capitals Around the World Demanding Cease-Fire in Israel-Hamas War”, <https://www.pbs.org/newshour/world/thousands-march-in-capitals-around-the-world-demanding-cease-fire-in-israel-hamas-war> (25.08.2024).
- Post, J. E. (1985), “Assessing the Nestlé boycott: Corporate accountability and human rights”, *California Management Review* 27(2): 113-131.
- Reuters (2021), “EU court backs group opposed to imports from Israeli settlements”, <https://www.reuters.com/world/europe/eu-court-rules-favor-initiative-fighting-trade-with-illegal-settlements-2021-05-12/> (25.08.2024).
- Reuters (2023), “Turkey's Erdogan says Israeli PM Netanyahu no different from Hitler”, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-says-israeli-pm-netanyahu-no-different-hitler-2023-12-27/#:~:text=NATO%20member%20Turkey%2C%20owhi ch%20supports,be%20tried%20in%20international%20 courts> (25.08.2024).
- De Oliveira, R. C. (2020), “Corporate crimes: The specter of genocide haunts the World” *Revista de Administração de Empresas* 59: 435-441.

- SDE (2025), “Soykırım Devleti’ne Daima Destek Veren Almanya’nın Başbakanı Merz, İsrail Başbakanı Netanyahu’ya “Her Zaman Arkanızdayız” Dedi”, <https://www.sde.org.tr/haber/soykirim-devleti-ne-daima-destek-veren-almanya-nin-basbakani-merz-israil-basbakani-netanyahu-ya-her-zaman-arkanizdayiz-dedi-haberi-61838> (8.12.2025).
- Shaheen, K. (2017), “Turkey's president raises tensions with criticism of Israel”, *The Guardian* <https://www.theguardian.com/world/2017/may/09/turkeys-president-raises-tensions-with-criticism-of-israel> (25.09.2024).
- Sirgy, M. J, and Su C. (2000), “The Ethics of Consumer Sovereignty in an Age of High Tech” *Journal of Business Ethics* 28: 1-14.
- Soylu, R. (2024), “Turkish goods shipped to Israel via Greece despite official ban”, *Middle East Eye* <https://www.middleeasteye.net/news/turkish-goods-shipped-israel-greece-despite-official-ban> (25.09.2024).
- Sönmezoğlu, F. (2000), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (Der Yayınları)
- Tessier, Y. (2023), “Hundreds of thousands rally across cities to support Palestinians”, *Reuters’ Reuters* <https://www.reuters.com/world/uk/thousands-join-pro-palestinian-protest-london-demand-gaza-ceasefire-2023-10-28/> (25.08.2024).
- The Guardian (2019), “Products from Israeli settlements must be labelled, EU court rules”, <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/12/products-israeli-settlements-labelled-eu-court> (25.08.2024).
- The Jerusalem Post (2019), “Oslo municipality takes stand against settlement products”, <https://www.jpost.com/israel-news/oslo-bans-west-bank-settlements-goods-and-services-606143> (25.08.2024).
- The National (2019), “Norway capital Oslo bans goods and services from Israel's West Bank settlements”, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/norway-capital-oslo-bans-goods-and-services-from-israel-s-west-bank-settlements-1.930185> (25.08.2024).
- The New Arab (2021), “Settlers export 'made in Israel' goods to UAE”, (19.12.2025). https://www.newarab.com/news/settlers-export-made-israel-goods-uae?utm_source=chatgpt.com
- Ticaret Bakanlığı (2024), “İsrail’e İhracat Kısıtlaması”, <https://ticaret.gov.tr/haberler/israile-ihracat-kisitlamasi#:~:text=Bu%20do%C4%9Fruftuda%2C%20T>

%C3%BCrkiye%2C%209%20Nisan,Ticaret%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20taraf%C4%B1ndan%20derhal%20oy%C3%BCr%C3%BCt%C3%BClecektir (25.09.2024).

- Trebilcock, A. (2020), “The Rana Plaza disaster seven years on: Transnational experiments and perhaps a new treaty?” *International Labour Review* 159(4): 545-568.
- UNHRC (2016), “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan” A/HRC/RES/31/36 <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHIRC%2FRES%2F31%2F36&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (25.07.2024).
- UNHRC (2021), “Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework”, A/HRC/17/31 <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHIRC%2F17%2F31&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (25.07.2024).
- University Network for Human Rights (2024), “Genocide in Gaza Analysis of International Law and Its Application to Israel’s Military Actions Since October 7, 2023”, www.humanrightsnetwork.org/publications/genocide-in-gaza (25.08.2024).
- Voon, T. (1999), *Multinational Enterprises and State Sovereignty Under International Law*. *Adelaide Law Review*, 21, 219.
- van der Wal, S (2022), *Testing the occupation*, SOMO, https://www.somo.nl/testing-the-occupation/?utm_source=chatgpt.com (19.12.2025).
- Yalova Üniversitesi (2023), “Boykot ediyoruz!”, <https://www.yalova.edu.tr/tr/Duyuru/Detay/boykot-ediyoruz> (06.09.2024).
- Yıldızalp, M. (2023), “YÖK ve üniversiteler İsrail’in Filistin'e saldırılarını şiddetle kınadı”, *Anadolu Ajansı* <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yok-ve-universiteler-israilin-filistine-saldirilarini-siddetle-kinadi/3025446> (06.09.2024).
- Younes, A. (2015), “Israeli anger as EU agrees to label settlement products”, *Al-Jazeera* <https://www.aljazeera.com/economy/2015/11/12/israeli-anger-as-eu-agrees-to-label-settlement-products> (25.08.2024).
- Yunusemre Belediyesi (2023), “Yunusemre Meclisi İsrail’i Kınadı”, <https://www.yunusemre.bel.tr/yunusemre-meclisi-israil-i-kinadi> (06.09.2024).

Extended Abstract

This study examines the trade restrictions that have developed against Israel concerning the Palestinian issue, which is one of the significant problems of international relations and which states are inadequate to solve. The focus of the study is on companies that take a direct and/or indirect part in the occupation of Palestine and are restricted from trade with Türkiye. The study analyses the obstacles to sanctions to be implemented through market actors from a normative perspective.

Despite repeated United Nations resolutions declaring Israel's violations of international law in the Palestinian conflict, these violations continue. While some states support Israel's policies and operations, others criticise them. This ongoing divide over Israel's actions underscores the global significance and contentiousness of the issue.

Türkiye, particularly in recent years, has voiced its opposition to Israel's practices through statements condemning it at the highest levels. Beginning with Turkish President Recep Tayyip Erdoğan's harsh criticism of Israel's policies in Palestine at the Davos Economic Forum in 2009, Türkiye has repeatedly condemned the country. This critical stance has continued following the unlawful massacres Israel launched in Palestine following the October 7, 2023, attacks, which experts have described as an 'act of genocide'.

Beyond the reactions at the head-of-state and foreign policy levels, many public institutions in Türkiye have issued statements condemning Israel. Furthermore, these public institutions also declared to boycott companies that support Israel. For example, the Turkish Grand National Assembly (TBMM) removed products from the menus of companies such as Coca-Cola and Nestlé, which support Israel's operations in Gaza. Many state universities and local governments have also publicly announced similar practices. However, while many public institutions in Türkiye have announced their boycott of Israeli products, the boycott is neither permanent, organized, nor institutional.

Boycott practices attempt to sanction Israel's policies and operations that violate human rights law and international humanitarian law through market mechanisms. Today, civil society in many countries (including countries that support Israel internationally) is protesting Israel. Civil society reactions also manifest as boycotts of Israeli companies and products imported from the occupied territories. In some Western European countries, this boycott has become institutionalized through local governments and municipalities. Some local governments have decided to stop purchasing goods and

services from companies affiliated with Israeli-occupied territories.

This study aims to conduct a normative analysis of civil society's response to Israel's unlawful practices, drawing on examples led by the public sector. It focuses on the indirect responses of public institutions in Türkiye to Israel's practices through market actors and the potential impacts of these responses. In this context, the first section of the study discusses the theoretical and practical aspects of boycotting as a sanctioning tool in international relations. This section emphasises the growing importance of economic relations in a globalising world and highlights how regional issues have acquired a global dimension. The second section examines companies' responsibilities and obligations regarding human rights. The third section examines the importance of international trade as a sanction tool and the place of the Palestinian issue in this context. This section not only specifically examines how the Palestinian issue has evolved from a regional to an international issue through trade but also aims to provide guidance on boycott methods that can be used against Israel's practices in Palestine. In other words, it offers a possible institutional framework centered on society and led by the public. Finally, the fourth section critically evaluates the 'boycotts' and other restrictions implemented in Türkiye against companies that directly or indirectly support Israel's practices in Palestine.

The main argument of this study is that in today's global world, comprehensive oversight of trade and companies is impossible, which leads to gaps in accountability for human rights and humanitarian law violations. While the UN Guiding Principles set out the standards that companies should follow, these are only voluntary. This study contends that making these principles binding under international law would ensure companies are held accountable in the same way as states.

On the other hand, in accordance with the UN Guiding Principles, states are free to implement binding practices for companies. While it is not entirely possible to regulate multinational corporations whose activities transcend national borders through national law, companies can be subject to various sanctions. However, political and economic reasons play a role in making governments reluctant to sanction corporations.

In addition, a boycott conducted in accordance with UN Guiding Principles could also be a way to monitor companies through public institutions. Yet boycott declarations by public institutions in Türkiye lack the structure for a comprehensive boycott. The trade ban with Israel is a positive step, but it has limitations. The biggest issue is that the ban is limited to Israeli

territory. Many transnational companies not headquartered in Israel support its actions in Palestine, allowing circumvention of the ban. Unrestricted routes in international trade also mean the ban may not apply to transactions through third countries.

¹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 465 (1980), S/RES/465, <https://digitallibrary.un.org/record/11767/>; BM Güvenlik Konseyi Kararı 2334 (2016), S/RES/2334, <<https://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf>>; International Court of Justice (2004), 'Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory', Advisory Opinion, 134 <<https://www.icj-cij.org/public/fles/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf>>; BM Genel Kurul 242 (1967), 338 (1973), 446 (1979), 452 (1979), 476 (1980), 478 (1980), 1397 (2002), 1515 (2003) ve 1850 (2008) numaralı kararları da benzer ihlallere işaret etmektedir.

² Bantustan: Güney Afrika Cumhuriyeti ve Güney Batı Afrika'da bulunan Bantu kökenli zenci Afrikalıların yaşadığı toplam yirmi kabile bölgesine verilen isimdir.

³ Bu yasak İrlanda vatandaşları, İrlanda'da ikamet eden kişiler, şirketler yasası kapsamında kurulmuş veya merkezi İrlanda'da bulunan şirketler ile tüzel ve gerçek kişileri kapsamaktadır.

⁴ 2005 yılında 170 Filistinli sivil toplum örgütünün başlattığı BDS hareketi, şiddete başvurmayan cezalandırıcı tedbir olarak İsrail'i Filistinlilerin haklarına saygı duymaya zorlamaya çalışmaktadır.

⁵ Bildiride; Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bursa Teknik Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Hitit Üniversitesi, Karabük Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Yalova Üniversitesi ve Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinin imzası bulunuyor.

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

CALL FOR PAPERS

ABOUT

- ✓ **NOVUS ORBIS: Journal of Politics and International Relations** covers every aspect of political science and international relations. The journal publishes original theoretical and analytical works and book reviews.
- ✓ There are no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.
- ✓ **NOVUS ORBIS: Journal of Politics and International Relations** is abstracted and indexed in the following databases and indexes:
 - Index Copernicus
 - Columbia International Affairs Online (CIAO)
 - Index Islamicus
 - Lancaster Index to Defence & International Security Literature
 - EBSCO
- ✓ **Period Months:**
 - June
 - December
- ✓ **Editors:**
 - Assoc. Professor Ozgur Tufekci
 - Assist. Professor Hulya Kinik
 - Assist. Professor Goktug Kiprizli
 - Res. Assist. Fevzi Kirbasoglu

Submission Link

www.dergipark.org.tr/en/pub/novusorbis

the

rest

Journal of Politics and Development

ISSN 2632-4911

CALL FOR PAPERS

ABOUT

- ✓ **The Rest: Journal of Politics and Development** publishes theoretical, conceptual, and empirical analyses on global governance, contemporary world politics, global political economy, global south, environment, civil wars, terrorism, migration, conflict management, and human security from a variety of interdisciplinary methodologies and approaches.
- ✓ **The Rest Journal** particularly welcomes issues, regions, and subjects that have remained or been excluded from mainstream analysis of world politics.
- ✓ There are no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.
- ✓ **The Rest: Journal of Politics and Development** is abstracted and indexed in the following databases and indexes:
 - *Columbia International Affairs Online (CIAO)*
 - *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*
 - *EBSCO Publishing Inc.*
 - *EconLit*
 - *ERIH PLUS*
 - *Index Islamicus*
 - *Lancaster Index*
- ✓ **Period Months:**
 - January
 - July
- ✓ **Editors:**
 - Ozgur TUFEKCI
 - Rahman DAG
- ✓ **Associate Editors:**
 - Alessia CHIRIATTI
 - Marco MARSILI
 - Orkhan VALIYEV
- ✓ **Assistant Editor:**
 - Ekrem OK

Submission Link
www.therestjournal.com

Leadership

Honorary President
Ken Booth

Director-General
Ozgur Tufekci

Deputy Director-General
Rahman Dag

cesran international
CENTRE FOR STRATEGIC RESEARCH AND ANALYSIS - CESRAN

think-tank ■ consultancy ■ research-institute

www.cesran.org

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Araştırma Makaleleri | Research Articles

Neoclassical Geo-Strategic Analysis of Türkiye's Military Operations in Syria and Iraq till Assad's Fall

Esad'ın Düşüşüne Kadar Türkiye'nin Suriye ve Irak'taki Askeri Operasyonlarının Neoklasik Geo-stratejik Analizi

**Kanan AHMADZADA
Ramazan SAFA**

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Alanındaki Doktora Tezlerinin Konu ve Bölge Odaklı Zamansal Eğilimleri (2014-2023)

Temporal Trends in Research Topics and Regional Focus of PhD Dissertations in International Relations in Türkiye (2014-2023)

Burcu ERMEYDAN

**Youth Participation in Global Climate Governance:
A Study on Contemporary IGO-NGO Relations**

*Küresel İklim Yönetiminde Gençliğin Rolü:
Hükümetlerarası Kuruluşlar ile Sivil Toplum Örgütleri İlişkileri*

**Buse Mina
TÜMKAYA**

**Enerji Krizi ve İklim Hedefleri:
Rusya-Ukrayna Savaşı'nın AB Üzerindeki Etkileri**

*Energy Crisis and Climate Targets:
The Impact of the Russia-Ukraine War on the EU*

**Servet Habip TOPÇU
Süeda UZUN
TÜRKER**

Krizle Yüzleşen Devlet: Öngörülemeyen Krizlerde Kurumsal Dayanıklılık ve Devlet Müdahalesi-Türkiye ve Suudi Arabistan'ın Karşılaştırmalı Analizi

The State Confronting Crisis: Institutional Resilience and State Intervention in Unforeseen Crisis-A Comparative Analysis of Türkiye and Saudi Arabia

**Mustafa ÖZTÜRK
İdris SARISOY**

**Devlet Öncülüğünde Boykot:
İsrail Boykotunun Eleştirel Bir Değerlendirmesi**

State-Led Boycott: A Critical Assessment of the Boycott of Israel

**Mehmet ÖZYÜREK
İlyas Frat CENGİZ**

**From the Belt and Road to Make in India:
A Comparative Assessment of Global Economic Engagement**

*Kuşak ve Yol'dan Make in India'ya:
Küresel Ekonomik Katılımın Karşılaştırmalı Bir Analizi*

Ferhat Çağrı ARAS

Derleme Makale | Review Article

Askıda Kalanlar: Oryantalizm ve Oksidentalizm Arasında Kültürlerarası Anlamın Zorluğu Üzerine

Suspended in Between: The Challenge of Intercultural Meaning Between Orientalism and Occidentalism

Murat ŞENGÖZ

Kitap İncelemeleri | Book Reviews

Emrah Utku Gökçe

Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında Nicel, Nitel ve Karma Yöntemler

Hakan AYDIN

Cihat Yayıcı

Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si

Orçun ÇALIŞKAN